

BAJZA-UTCA 21

ÍRTA: CZÓBEL MINKA

Nem régen a Petőfi házban jártam, azon kedves intim múzeumban, melynek egész benső értékét csak az foghatja fel tökéletesen, ki a Petőfi kultuszon nevelkedett s még hozzá emlékek is kötik az épülethez azon időből, mikor a Bajza-utcai 21-es szám, Még a „Jókai-ház“ volt. Szép, reményekkel, lelkesüléssel duzzasztott időt éltünk.

Az édes békében megerősödött Magyarország végre gondolatott kultúrája kifejlődésére. Az ellentétek — már mint az emberileg lehetséges — kisimultak. Lángokban lobogott a „Szép“ iránti érzék és tisztelet.

Az idő termelte ki Mednyánszky Lászlót, Szinyei-Merse Pált, Hubay Jenőt, s a zene sok koriféusait. Fráter Lóránd sokoldalú temperamentumát, a híres Apáthy Istvánt, Herezeg Ferencet, Gozsdut, Bársony Istvánt, Pekár Gyulát, s még sok másokat, s e kor, mintha focusba gyűjtötte volna minden sugarát, létrehozta Justh Zsigmond mystikus alakját. Ebben a nyugat egészen kifinomult idegességével telített jelenségben, mindenekelőtt legerősebb volt az ősmagyar lélek, törhetlen bizalma a magyar faj életképességében. Minden gondolata, minden szívevágya oda irányult: ezt az, általa a rajongásig szeretett népet a kultúra legmagasabb fokára emelni, a szellemi erőket felfedezni, összekovácsolni, semmit parlagon nem hagyni, mi a magyar mentalitás hasznára lehetne.

Ő általa jutottam be a Jókaiékhöz.

A századvége kezdetén vagyunk. Egy kissé fagyos, kissé ködös őszi este. Az utcán már fáznak és sietnek a járó-kelők.

De bent kellemes temperált levegő, süppedő szőnyegek, s már megvan a hangulat, midőn a gyönyörű magas műterembe lépünk. A termen körülfutó galleriához, nehéz, faragott lépcső vezet, karfájához simulva magas karesú nő dekoratív alakja, a háziasszony: Jókai Róza, Feszty Árpádmé. Kedvesen fogad, aztán elhelyezkedtünk, kisebb csoportokra oszolva a műterem egy-egy kedélyes sarkában. Kényelmes karosszékek, vagy alkalmas kis puffok előtt gyöngyházzal berakott kis török asztalkákon szivar, cigaretta.

Lassan sűrűsödik az alkonyat.

A műterem rendesen elfátyolozott lámpákkal és színes ékkövekkel, csillogó kovácsolt vasampolnákkal volt világítva, de most hangulatosabbnak találták a félhomályt, melyben csak az utcai lámpásokból beszűrődő fény világított meg egy-egy érdekes arcot, jellegzetes alakot.

Mind igen boldogok, mert fiatalok voltunk, nem csak évszámban, de hitben, reményekben is. Olyan hulláma a lelksülésnek vonult át a világon, amely csak ritkán bimbózik az élet fáján. Egy fanatikus vágyakozás a Kultúra, a Művészet, a Szép, a Jó után, mint egyedüli útja a boldogulásnak, egyesek, mint a tömeg számára.

Talán éreztük, hogy ez mind martaléka lesz, egy a kanihálók kegyetlenségével és a démonok gonoszágával szított világégésnek.

De még akkor a rémes halálgépek tömkelege az idők méhében szunnyadott. A tengeralattjárót csak Jules Verne Nautilusából, a repülőszerszámot pedig Icarus mithoszából ismertük.

Fiatalok és boldogok voltunk. Mednyánszky László Szokráteszi tarkoponyája is alig látott 38 évet — ő volt a legidősebb köztünk, s lelke mélyén rejtőző melankóliát humorral s szikrázó élcekkkel leplezte. Ha ez a búskomorság láthatóbb is volt, gróf Batthyányi Géza halvány arcán, vagy gróf Csáky István sötét tekintetében, de még senki se gondolta, hogy saját kezükkel vetnek véget fiatal életüknek.

Mi csak a rózsás jövőt láttuk. Úgy Herczeg Ferenc magasan ívelő ragyogó írói pályáját, kinek első kötetét mindnyájan megbámultuk, s mohón olvastuk, Pekár Gyula, az ifjú Herkules most adta ki a „Hét“-ben légiesen bájos „Menyasszony fehérben“ című novelláját, Apáthy István, a fiatal tudós éles logikával védte a materialismus tanait, Hubay Jenő és Aggházy Károly zeneproblémákat vitattak meg, néhány fiatalabb festő Párisban felszedett valeur tudományával kérkedett, míg egyszerre Feszty Árpád megrázta sűrű, barna üstökét, belekiáltott a félhangon folytatott társalgásba: „mit valeur, mit nuance! nekem a világ piros!“ Aztán meghívta a társaságot jövő pénteken halászlére: „Az nem lesz olyan uras, faintos vacsora, mint itt szoktak adni, de valódi, ahogy a Tiszapartján tanultam, még a bográcsot is onnan hoztam.“

Feszty most nagy képén „Szent asszonyok Krisztus sírjánál“ dolgozott. Kissé ki volt merülve, de jókedvű optimismusa

egy percig se hagyta el. Tulipános életerejével szemben megkapó ellentét, egy halvány, régi mozaikokra emlékeztető alak. Egyenes támlájú karosszékben, bizsanti merevséggel ül a századvég legmozgékonyabb szelleme, — kit Mednyánszky László „gőzpóknak“ nevezett el — a társaság lelki mótora a korán elhunyt fiatal író. Justh Zsigmond vékony kezei a szék párnás karján nyugosznak, míg érdekes aszkétaprofilja felett hullámos aranyszőke haja, mintha aureolát képezne. Az ő suggestív ereje vonzott és vitt magával, azt a meleg barátság hullámot is ő árasztotta közénk, mely minden történetesen egymás mellé került szomszéd körül a gondolatok és rokonszenv láncát fűzte. Ő így vélte a kultúrát általában, s a magyar kultúrát különösen — legjobban szolgálni. Bizton el is találta a legjobb módszert, csak egyet felejtett el: összetartó konstruktív erejét valamely utódjára hagyományozni. Avagy a későbbi acél-világ salétromos gőzének ő se tudott volna ellentálni?

De most köztünk volt. Szerettük egymást, mert Justh Zsigmond így akarta. Szellemesek voltunk, mert Justh Zsigmond így kívánta. Mint csillaghullásos nyári éjjel, röpködtek a szellem-sziporkák a műterem félhomályában. Tartalmatlan bolygó tüzek. De néha egy vakító, színes fényben tiündöklő gondolat-meteor is megjelent a csekélyebb lángok között, melyeknek súlyos magva későbbi időkre is felmaradt, így Czöbel István, majdnem látnok-szerű előadása a jövőről. Sajnos, minden beteljesedett.

Aztán esendesebbek, álmodozóbbak lettünk. A lámpákat is behozták. Fesztyné indítványozta: „menjünk fel a papához, ő már vár“.

Mondhatom elfogult voltam: én, a kezdő verselő, korunk legnagyobb regényíróját megközelíteni. Nem tudom, hogy jutotunk fel Jókai szobájába, de egyszerre előtte álltam, egy szelíd szavú, szelíd szemű öreg úr előtt.

Háziköntösben volt, házisapka fején.

Kedvesen, barátságosan fogadott, mint valami jó nagybácsi, ki először látja gyermekkorában jól ismert, de azóta felnőtt hugát, s némi érdeklődéssel nézi, hogy mivé fejlődött?

Hogy semmi súly ne vegyüljön találkozásunkba, kézen fogott, s megmutatta legnagyobb büszkeségét, szép kagylógyűjteményét. Örült, ha egyik-másikat megismertem, s megtudtam nevezni.

Pár kedves szó után ismét lementünk. Különböző szobákban, különböző szögletekbe telepedtünk, néhányan, Fesztyné kék budoárjába, mely a mennyezettől a padlószőnyegig, egy igen kellemes sötétkék színbe volt vonva, mint ő mondta „idegnyugtató árnyalatba“.

Jelentették a vacsorát.

Egy hosszú, szépen felvirágozott, gyertyákkal világított asztalnál foglaltunk helyet. Jókai — most már fekete ruhában — az asztalfőn.

Nekem jutott az a kitüntetés, mellette ülhetni, másik oldalán sógornóm, Mednyánszky László nővére volt. Az asztal másik végén Fesztyné, mellette Aggházy, rajta túl Wohl Janka, rajtunk kívül az egyetlen hölgy-vendég, míg férfiak számosan voltak. Másik szomszédom, Gyulai Pál kritikus eszével és rövid, szakszerű, az irodalmi technikát illető kérdéseivel sokszor zavarba ejtett. Azt hiszem, efeletti zavaromban igazán elfelejtettem, hogy a jambus és anapäst között mi a különbség, pedig ilyenforma dolgokról volt szó. Szerenesére figyelme a legkisebb nagy írónak mihamar elterelődött rólam, s régi tréfás ellenfelét, Vadnayt támadta heves és igen mulatságos szóvitában. Gyulai és Vadnay nem voltak velünk a műterem félhomályában. Azt hiszem nem is élvezték volna e hangulatot. Jókainál tartózkodtak? vagy csak a vacsora idejére érkeztek? nem tudom, de szemem előtt éppen akkor merültek fel, mikor feltálaták az estebédet. Ez vidám, kedélyes, magyarosan közvetlen hangulatú volt.

Poharak esendültek, s esodálkozva tudtam meg, hogy az én tiszteletemre.

Először Jókai koccintott velem, s „kedves kis kollegámnak“ nevezett. Milyen büszke voltam e névre, s milyen jól esett nekem, hogy a többi más neves író is felvette ezen megszólítást, velük lenni, közéjük tartozni, ez volt legnagyobb vágyam, legfőbb ambicióm.

Vacsora után ismét felmentünk Jókaihoz. Itt aztán a nagy író kifejtette egész szeretetreméltóságát, tréfált, anekdotázott, a „nagy idők“-ről emelt hangon emlékezett, kitérte meseszövési álmvilágát, majd ellágyult egészen a drámai páthosig, mely egy romantikus hajlamban, egy olthatatlan vágyban gyökerezett: a mindennapiság felé emelkedni. Mindenki érezte, hogy ezen virágtiszta kék szemek az életnek csakis a regényes oldalát látják, s hogy éppen ez a naiv bizalom másokban és önmagában az a

esodaköpeny, melyet gondolatai körül ő maga szőtt, de melyben ő a külvilág valódi alakját vélte felismerni, rejti a nagy költő tragikumát.

De akkor még harmónia és jólét uralkodott körülte. Nem régen adta ki illusztrált kötetét: Utazás egy sírdomb körül, melyben leányáról, Fesztyné Jókai Rózáról valóságos rajongással beszél. Meleg szeretet fűzte össze abban az időben Jókait leányával és vejével, Feszty Árpáddal.

E szép családi élet jóltévoően hatott a vendégekre is. Otthonosan és jól érezte magát mindenki a költő házában.

Jókai a fiatalabb írókat elvezette könyves szekrénye elé, melyben 100 kötete, megjelenésük sorrendje szerint rendezve, szépen egymás mellett pihent. Szelid hangon, némi kis büszkeséggel és nagy meghatottsággal mondta: Ezt utánozzátok fiaim!

Elfelejtethetlen perce az estének és életemnek, midőn ő a nagy, az Elérhetetlen kézen fogott, s mintegy bevezetve az irodalom berkeibe. Áldást mondott reám: „az Isten áldja meg kis muzsa“, s ezzel ott mindenki szemeláttára egy atyai csókot nyomott homlokomra.

Észrevétlenül iramlottak az órák, tréfás és magasztos hangulatok között váltakozva, késő éjszakáig maradtunk a vendégszerető háznál.

Jókai korábban visszavonult, de előbb még megható búcsut vett Justh Zsigmondtól, ki gyöngye egészsége helyreállítása végett Afrikába Készült, s ez volt egyszersmind búcsuestélye.

Jókai őt is megáldotta pátriárkák módjára. Látszott, hogy hisz áldása foganatában, hogy meg van illetődve, távozó, fiatal beteg barátja, mint saját maga felett s hogy most éli át valamely szép regényes históriája egy megható jelenetét. Oly igazság volt ebben az áldásosztó gesztusában, hogy mi is mind meghatódtunk, pedig voltak közöttünk szkeptikusok, materialisták, rajongók, ahogy éppen jött.

De most a pere varázsa, mintha egy folyamhoz öntené a lelkeket, hogy majd a hazatérés hűvös órájában, ismét szétválva ki-ki a maga rideg, vagy virágos útján járjon.

Sokszor jártam a Bajza-utca 21. szám kedves otthonában, kellemes órákat töltve a családdal, vagy gyertyafényes lakomáknál váltakozó, de mindig érdekes alakoktól körülvéve, némelyek közülük világhírűek lettek, így Herczeg Ferenc, akinek műveit nem csak itthon, de a külföldön is ismerik és bámulják, így

Hubay, kinek varázshegedüje a hangversenyek fénypontja volt s ki művészetét számtalan híressé vált tanítványban folytatja. A legtöbben közüllök már elmentek a nagy titok felé, még a vidám Feszty Árpád is. Alig hogy bevégezte híres körképét „A magyarok bejövetelét“, melyen Mednyánszky Lászlóval dolgozott igen nagy sikerrel, Feszty a Hortobágyon, majd Szenttornyan kereste az igazi magyar typosokat, míg Mednyánszky Uzsoknál, Vereckénél örökítette meg a búbajos tájakat és szorosokat, melyeken őseink diadalmasan behatoltak, hogy egy ezeréven át boldog országot alapítsanak.

Többször láttam még Jókait s mindig észrevettem szeretetreméltó, ábrándos lelkületének ez vagy azon mozzanatát, de soha nem ilyen jellemzetes egyöntetűségben, mint azon este. Úgy rémlik nekem, mintha csak az egyszer találkoztam volna vele, mintha többi összejövetelem a nagy költővel mind csak ezen egy este töredéke lenne.

Midőn már vizály és szétesés jött családjába, nem láttam többé, s ha hírt hallottam felőle, az idegenül hangzott. Nem tudtam őt más környezetben, más behatások alatt képzelni. Csak midőn egy gyászos hír szárnyalta át az országot, hogy azok az örök-ifjú kék szemek végleg becsukódtak, találtam újra reá s hálásan tettem emlékeim nefelejtkszoszóját a nagy poéta sírjára.

És most — meghatottan nézem a Bajza-utca 39-é vált — Petőfi-házban Jókai bőrkarosszékét s más, az akkori boldog időben látott emléktárgyakat. Mind, mind a múlté. S a múltban Petőfi és Jókai ismét együtt vannak, mint itt együtt vannak a Petőfi-ház termeiben.

